

## **Ekonomická demokracie očima Edvarda Beneše**

Ze šoku, kterým je zmrzačila „katastrojka“, se síly pokroku hojí dodnes. Vnější tlak nahrává autocenzuře, vylévající s vaničkou i dítě. Ti, kdo ji podněcují, se pak pošklebují „nepotřebné levici“, co „nemá k dnešku co říci“.

Tím víc neuškodí znát i díla, vzniklá za humny levice. Například knihu **Demokracie dnes a zítra** z pera **Edvarda Beneše**. Byla, jak autor píše úvodem, „volným překladem mých přednášek na chicagské univerzitě, které jsem tam konal od února do června 1939“.

### **Ničivá „třídní sobeckost“**

Válka ještě ani nezačala. Beneš však promýšlí změny, jež přijdou na řadu po ní. Znovu a znovu ho to přivádí i k otázce, jak se promítnou v ekonomice. K tvrdé kritice „třídní, stranické a osobní sobeckosti“, ochromující tvorbu materiálních hodnot, stabilitu a obranyschopnost. I vůli dobrat se skutečných příčin I. světové války, o níž to zůstalo jen u „přespříliš politických, a tudíž jednostranných a povrchních závěrů“. Po „této stránce daleko správnější byla a je koncepce první světové války, jak ji vykládali ortodoxní socialisté a komunisté. Pro ty byla z obou stran válkou kapitalistickou a imperialistickou, bojem o kolonie, o ovládnutí světových trhů, hospodářských zdrojů střední Evropy, přední Asie a severní Afriky.“

Ničivé následky to mělo i pak: „Osud, jenž tyto demokracie postupně stihl, jasně ukázal, jak je nutno nejen se stavět ve veřejných projevech na odpor proti diktaturám a totalismu, hlásat demokracii a mluvit velmi pochvalně o svobodě lidí a národů, nýbrž že je také třeba mít správnou koncepci demokratické teorie politické, sociální a hospodářské a hlavně je nutno mít odvahu uvádět tyto teorie důsledně, správně i spravedlivě do praxe. Jinak všechna ta velká slova o demokracii jsou jen prázdná slova, nic než slova, určená jen k tomu, aby zakryla nejvulgárnější sobecké zájmy vládnoucích tříd, stra a jedinců. A důsledek je pak – pád.“

### **Ekonomické kořeny „polodemokracie“**

Zatím je totiž „většina evropských demokracií ve skutečnosti toliko polodemokracií“. Žábou na prameni jsou „dědičnost třídního postavení a majetek“. Doba si proto žádá „přerod, přeměnu a přebudování demokracie

samé“. S plným vědomím, že „reforma a obroda politické demokracie bez strukturální změny sociální a hospodářské není možná“. Poněvadž „dnešní buržoazní demokracie neměla odvahy a schopnosti řešit důrazněji a soustavněji hlavní problémy sociální a zasáhnout ostřeji do hospodářské struktury společnosti tak, jak to stát a společnost začátku XX. století potřebovaly (na příklad nevyřešení problému nezaměstnanosti!). Ani sociální zákonodárství a sociální reformismus konce XIX. a začátku XX. století, v řadě pokrokových států usilovně prováděný, už dnes nestačí.“

Beneš smeká i směrem, vydávaným dnes za „zločin“: „Ruskou revolucí se vynořily nové nepřemožitelné síly ideové a morální...Ve státech střední Evropy, se kterou Rusko bezprostředně sousedilo, tyto síly působily dojmem ohromujícím: revolucionovaly masy, ohrožovaly autokracie všeho druhu, rozvracely národnostně smíšené státy, ztěžovaly státům středoevropským vedení války...Ruská revoluce šla mnohem dál a nutila všechny státy, aby řešily otázky míru, přihlížely víc k otázkám hospodářským a sociálním. Položila tím v podstatě také požadavek všeobecné demokratizace sociální a hospodářské. Tímto zvláštním vývojem a svým pronikavým vlivem mění ruská revoluce další fáze války světové poněmáhu stále výrazněji...v jistý druh světové revoluce.“

### **Antikomunismus kalí rozum**

Zato „západoevropské demokracie vůbec nechápaly, oč jde“. Na „výzvu komunismu“ nebyly s to reagovat „rozumnou, cílevědomou a statečnou demokratickou politikou hospodářskou, sociální a kulturní“. „Nebylo dost silných, osvícených, vzdělaných a odvážných vůdců.“ Navíc „jen co se po roce 1930 ukázala možnost spolupráce se Sovětským svazem“ - a „bylo patrné, že by Sovětský svaz mohl vstoupit do Společnosti národů“ - v „politice buržoazních demokracií nastal velmi podstatný obrát“. Ta „nejostřejší propaganda o vnitřní situaci v Rusku, spojená s útočnými akcemi proti všem, kdož se dívali na komunismus liberálněji a hledali soustavnou spolupráci sovětského Ruska v evropské rovnováze...stala se od roku 1933-1934 jedním z hlavních nástrojů boje v evropské politice proti všem demokraciím...Ruský komunismus byl předváděn světu v nejhorších barvách; připravoval světovou válku, světovou revoluci, rozvracel všechny evropské státy a připravoval rychlý pád občanské společnosti...A nad tím vším byla stále šířena hrůze z již přicházejícího komunistického převratu v té které zemi, jenž tu zavede teror protiburžoazní, vyvraždí všechny

příslušníky středních vrstev, zaveden panství luzy a učiní konec dnešní západoevropské kultuře.“

Opičí láska k chátře, ochotné topit plebejskou vůli v krvi, kalila rozum už „elitám“ 30. let. Beneš jí nahlédl až do žaludku. I „pád kteréhokoli autoritativního režimu v Evropě podle nich bude mít za následek zcela určitě nástup režimu komunistického v příslušné zemi; a zvláště bylo zdůrazňováno, co by to znamenalo pro buržoazii francouzskou a anglickou, kdyby něco podobného se stalo v Německu, v Itálii nebo ve Španělsku“. Bylo „by tudíž velkou chybou nevidět ten katastrofální úspěch, jejíž protikomunistická propaganda nacismu a fašismu měla v kruzích západoevropské buržoazie; mnozí z jejích rozhodujících činitelů, soudíce, že mají volit mezi fašismem a sociální revolucí, byli prostě ochotni nechat padnout měšťanskou demokracii a použít autoritativnějších režimů ke své záchraně...Od roku 1932 všechny konzervativní elementy buržoazní demokracie téměř bez výjimky hledaly útočiště v kompromisování s fašismem proti komunismu.“

### **Demokratizovat existenční zdroje**

Tím méně jsou s to se „vrátit do svých dřívějších pozic po dnešní světové válce“, píše Beneš krátce poté, co vypukla. Budoucnost má jen „nová zdokonalená demokracie“, která se „pokusí o radikální vyřešení svých vnitřních problémů sociálních a hospodářských a odvážně se bude vyvíjet v demokracii sociální a hospodářskou“. Tím spíš, že „tato válka vytvoří velikou majetkovou a sociální nivelizaci jednotlivých tříd národa (vedle skandálních případů nespravedlivého obohacení se celé řady různých jednotlivců a skupin, násilným režimům sloužících a katastrof svých spoluobčanů a států zneužívajících)“. Tím spíš, že „v zemích Německem obsazených se pod různými záminkami většina velkého průmyslu, finanční podnikání a velkovýroba zemědělská germanizuje, konfiskuje nebo podvodným a násilným způsobem vykupuje a arizuje a přitom přeměňuje tak, že skoro nikde nebude možno ji vrátit původním majitelům“.

To vše „přivedí a vynutí si značnou kolektivizaci velkého, zejména těžkého průmyslu a některých odvětví zemědělského průmyslu...Některé formy individuálního majetnictví budou automaticky přecházet v nové formy majetnictví kolektivního...Bankovníctví v řadě států kontinentálních přestane být patrně podnikem individuálním...Banky se stanou institucemi veřejnými, všeobecně prospěšnými, na jek tomu je v dnešní formě –

kapitalisticky spekulujícími a podnikajícími. Ukládání peněz nebude jako dosud jen prostředkem k neomezenému výtěžku bez práce... Tak zvaná 'plutokracie' automaticky ztratí půdu k své činnosti v dosavadních formách... Půda bude pokládána za majetek státní či národní. Provede se její nové rozdělení na zemědělské majetnictví individuální, jehož maximální míra bude zákonně stanovena (a nové hromadění půdy znemožněno)... Dosavadní systém, umožňující spekulaci s půdou, musí být rovněž znemožněna... Industrializace zemědělství a 'zkulturnění' venkova bude správnou cestou."

### **Práce a garance v plánované ekonomice**

Jak díky „válečné nivelizaci hospodářská a sociální“, tak hlavně „těmto, zde jen jako příklad uvedeným reformám“, se „jistě přiblížíme k tomu, čemu se říká hospodářská společnost beztrždní. Bude to značná proměna společnosti dosavadní s celým systémem právní nadstavby, která bude doplněna do důsledku uplatněnou zásadou práv a na práci a povinnosti práce, jakož i zásadou o pojištění všeho druhu a zajištění stáří. V systému plánovaného hospodářství rozumí se to samo sebou, stejně jako automatické a radikální odstranění bolestného problému nezaměstnanosti, charakterizujícího periodu buržoazního industrialismu a demokracie její tak zvané fázi kapitalistické... Vědecké plánování má definitivně odstranit poslední zbytky liberální kapitalistické teorie o volné hře hospodářských sil podle zásady podnikatelského zisku..."

V kapitole, dopsané na přelomu let 1941 – 1942, klade Beneš i následující otázku: „Je možné soužití a spolupráce mezi sovětským socialistickým systémem a novou přebudovanou demokracií, která zásadně už nový princip zveřejňování výrobních prostředků a soukromého zisku přijala a která by jej v praktické politice – vedle jiných tak zvaných socializačních cest a prostředků – odvážně a přitom rozumně uplatňovala? Ano nebo ne? Odpovídám opět, že ano. Především to znamená, že hospodářský systém klasického liberalismu a kapitalismu je i demokraciemi pokládán za přežitý – v tom se se sovětským socialismem demokracie tohoto druhu shodují.“ Neboť „jsou na cestě k dalšímu vývoji, který může vést daleko v budování beztrždní společnosti, kde – s jistými výjimkami kvantitativního rázu – výrobní prostředky a podnikatelský zisk by jednotlivcům nenáležely a kde by kapitalistická 'volná hra hospodářských sil' ve výrobě i distribuci statků byla nahrazena vědeckým hospodářským plánováním (regulování a

stabilizování cen a mezd!), které jsou jednou z podstatných součástí každého socialistického systému.“

### **„Humanitní“ je jen „socializující demokracie“**

Beneš si pro společnost, mířící směrem tak hlubokých reforem, zvolil pojem „humanitní“, „socializující demokracie“. U nás dostala zelenou i jeho zásluhou. „Československá cesta k socialismu“, jak ji razila KSČ, mířila v zásadě shodně. Sebereflexi předválečných liberálů – Beneš nebyl zdaleka jediný – brala za slovo a měnila v reálné skutky. Cestovní mapa změn, šitých na míru průmyslové zemi s parlamentní tradicí, narazila až na „studenou válku“. Tu rozpoutanou proti nám, a ne námi. Amerika plánovala 69 jaderných pum jen pro pražskou aglomeraci. Už v manuálu, psaném od roku 1956 a odtajněném teprve loni v prosinci. V těch z prahu 50. let jich sice bylo méně. Větší spouští, než v Hirošimě a Nagasaki, hrozila už každá z nich. Zemi, čelící tak bestiálnímu vyděračství, to změnilo priority drasticky. Tím snáz se rodily i přešlapy. Tlachat o nich – a zatloukat jejich děsivý kontext – se neštítí jen Hujer, křížený s frajtresem po bitvě.

Beneš drtí dějiny, „přepisované“ k nepoznání, na cimprcamp. Ta kniha je ovšem i skvělý životabudič. Demokracie, ovládající i existenční zdroje, není sprosté slovo. Teprve pak totiž umí to, o čem je demokracie doopravdy. Ta dnešní tomu dluží stále víc. Nic lepšího už nenabídne. Téma, z nějž neměl vítr ani Beneš, je tu znovu. Za jiné konstelace, o to však naléhavěji. Budoucnost patří kuráži a fantazii, které si s ním poradí.

Josef SKÁLA